

YOLSUZLUKLARIN BÜTÇE AÇIKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Hayati Aksu*
Yrd. Doç. Dr. Selim Başar**

Özet

Bu çalışmada yolsuzlukların bütçe açıkları üzerindeki etkileri incelenmektedir. Tahmin edilen regresyondan elde edilen sonuçlarda, yolsuzlukların bütçe açıkları üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğu dair istatistik olarak anlamlı herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. Çalışmadan elde edilen diğer sonuçlara göre, dış ticaret açıkları, borç stoku, reel faiz oranları, enflasyon oranları ile ülkelerin nüfus ve yüzölçümü büyüklükleri bütçe açıklarını etkilemektedir.

Abstract

This paper investigates the effects of corruption on budget deficits. According to the regression results, negative effects of corruption on budget deficits could not be obtained. The regression results also indicate that external balance, population and area size, debt/GNI ratio, real interest rates and inflation are important factors that affect budget deficits.

1. Giriş

Yolsuzluklar tarih boyunca çeşitli toplumlarda çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, yolsuzluklara özellikle 1990'lı yıllarda gerek medyada gerekse bilimsel çevrelerde daha fazla önem verildiği görülmektedir. Öncelikle, gelişmiş ülkeler soğuk savaş döneminde diğer ülkelerdeki yolsuzlukları siyasi bloklaşmalar ve ittifaklar nedeniyle görmezden gelmişler ve soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte bu bakış açısı değişmeye başlamıştır. Yine soğuk savaş döneminde merkezi planlı ekonomilerde yolsuzlukların varlığı ve yaygınlığı ile ilgili olarak ortaya çıkan bilgi eksikliği, söz konusu ekonomilerin serbest piyasa ekonomilerine dönüşüm süreçleri ile birlikte ortadan kalkmış ve bu ülkelerde ortaya çıkan yaygın yolsuzluklar çeşitli açılardan ele alınmaya ve incelenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte daha fazla sayıdaki ülkede demokratik yönetimler iş başına gelmeye başlamış ve buna bağlı olarak medya daha özgür ve aktif bir rol üstlenmiştir. Bu süreçte medyada yolsuzluklarla ilgili olarak çok sayıda haber ve inceleme yer almış ve konuya kamuoyunun dikkat çekilmiştir. Globalleşme ile birlikte yolsuzlukların yaygın olduğu ülkelerdeki insanlar, yolsuzlukların düşük düzeyde olduğu ülkelerdeki insanlarla daha kolay

---

* Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü,

** Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü,

iletişim ve ticari ilişkiler kurmaya başlamışlar ve bunun sonucunda yolsuzluklar giderek uluslararası bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International, TI) gibi özel kuruluş ve vakıfların da yolsuzlukların azaltılması ile ilgili yoğun çalışma ve propaganda faaliyetlerine girişmeleri konunun sürekli olarak gündemde kalmasına yol açmıştır. Özellikle ABD'deki firmalarının yabancı ülkelerde rüşvet ödemelerinin yasak olması sonucunda rakabet güçlerinin zayıflaması ve ABD'nin etkin olduğu Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi kuruluşların yolsuzlukları önemli bir sorun olarak görmeye başlamaları da yolsuzluk olgusu üzerinde çeşitli çalışmaların yapılmasında etkili olmuştur (Tanzi, 1998: 4-5).

Yolsuzluklarla ilgili olarak iktisadi anlamdaki ilk teorik tartışmaların 1960'lı yıllarda başladığı görülmektedir. Bununla birlikte, yolsuzlukların ele alındığı çalışmalarda iktisadi çalışmaların sayıca yetersiz olduğu görülmektedir. TI Global Yolsuzluk Raporu'na göre (2001: 229), 1990-2000 döneminde yolsuzluklarla ilgili olarak yapılan çalışmaların %74'ü Siyaset ve Kamu Yönetimi alanlarında yapılmış, İktisat alanında yapılan çalışmalar ise ancak %4 seviyesinde kalmıştır. Nitekim yolsuzlukların iktisadi nedenleri ve etkileri ile ilgili olarak yapılan uygulamalı çalışmalar ancak 1995 yılında Mauro tarafından yapılan çalışma ile birlikte başlayabilmektedir.

2. Yolsuzlukların Tanımı ve Türleri

Yolsuzluklar Siyaset, Kamu Yönetimi, Sosyoloji, Antropoloji, İktisat gibi çeşitli sosyal bilimler tarafından incelenen bir olgu olduğu için söz konusu bilim çevreleri tarafından çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Yolsuzlukların aşırı karmaşık bir sosyal davranış olarak (Collier, 2002: 1) olarak ortaya çıkması da tanımını zorlaştırmaktadır. Nitekim yolsuzluklar çeşitli toplumlarda farklı olarak algılanabilmektedir. Söz gelişi, bir ülkede yapılan herhangi bir kamu işlemi sonucunda kamu görevlisinin hediye kabul etmesi yolsuzluk olarak görülmezken, aynı durum bir diğer ülkede yolsuzluk olarak nitelendirilebilmektedir. Yine siyasi bir liderin dost ve arkadaşlarına, ailesine ve akrabalarına ya da kendisini destekleyenlere yardım etmesi bazı toplumlarda övgüye değer bir davranış olarak görülürken, bazı toplumlarda yolsuzluk olarak nitelendirilebilmektedir (Ackerman, 1999: 5).

Yolsuzlukların iktisadi açıdan ele alındığı çalışmalarda çok çeşitli tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Nye (1967: 417) yolsuzlukları kamu kesiminin servet ve mevki kazancı gibi özel çıkarlar nedeniyle temel görevlerinden uzaklaştığı davranış olarak tanımlamaktadır. Heidenheimer vd.'ne (1989: 6-7) göre yolsuzluk, özel ve kamu aktörlerinin kolektif malları özel çıkarlara dönüştürmek için aralarında oluşturdukları bir ilişkidir...*Bu bağlamda yolsuzluk, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde rüşvet veya menfaat sağlama yoluyla dürüstlüğü yitirilmesidir...* Barreto (2000: 36) yolsuzlukları kamu görevlisinin devletin bir temsilcisi olması sıfatıyla mevkisini kullanmak yoluyla yasa dışı vurgun yapması olarak nitelerken, Basu ve Li (1996: 1) yolsuzlukları, kamu bürokratlarının güçlerini kişisel çıkarları ile değiş-tokuş yaptıkları durum olarak tanımlamaktadırlar.

Ahlin (2001: 2) yolsuzlukları resmi bir iş veya işlemin uygulanması için ücret isteme ve toplama gücü; Adaman vd. (2001: 11) siyasal iktidarın ve/veya kamu

görevlilerinin kişisel ya da kendilerini bağlı hissettikleri gruplara çıkar sağlamak amacıyla erklerini görev tanımları dışında kullanmaları; Berkman ise (1988: 59) maddesel kazanç için ya da ilk elde parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak kamu yetkisinin yasadışı kullanımı olarak ifade etmektedirler. Shleifer ve Vishny'e göre (1993: 3) yolsuzluklar, kamu mülkiyetinin kamu görevlileri tarafından özel çıkarlar için satılması; Bardhan'a göre (1997: 1321) kamu görevinin özel çıkarlar için kullanılması ve Kluveren'e göre de (1989: 25) kamu görevlisinin devletten ekstra bir gelir sağlama amacıyla yetkisini kötüye kullanmasıdır.

Yukarıdaki tanımlamaların hemen hepsini kapsayan tanımlama Dünya Bankası tarafından yapılmış ve yolsuzluklar kamu gücünün özel fayda veya kar için kötüye kullanılması olarak ifade edilmiştir (World Development Report, 1997: 102 ve Ackerman, 1999: 91).

Yolsuzlukların çok sayıda türü olmasına karşılık, genel olarak rüşvet, irtikap, zimmet, bilgi sızdırma ile adam kayırmacılık şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Rüşvet, yolsuzluk ilişkilerinde para ve benzeri ödemelerin yapılmasıdır. Mumcu (1969: 1) rüşveti, yetkili birine başkası tarafından toplumun usul ve kurallarına aykırı bir şekilde menfaat vaat edilerek ya da sağlanarak bir işin yaptırılması olarak tanımlamaktadır. Rüşvet bireylerin hakları olan hizmetlerden yararlanmak istemeleri durumunda karşılaşılabilecek gecikmelerden kurtulmaları için ödenebileceği gibi, bireylerin hakları olmayan bir hizmetten yararlanmaları ya da aleyhine olan bazı işlemlerin durdurulması amacıyla da ödenebilmektedir (Bardhan, 1997: 1324). Berkman (1983: 23) ilk durumda ödenen rüşveti çabuklaştırıcı ya da hafif rüşvet olarak adlandırırken; ikinci durumdaki rüşveti çarpıtıcı ya da ağır rüşvet olarak adlandırmaktadır. Rüşvette genel olarak kamu görevlisinin istemi ve rüşvet ödemek durumunda olan kişinin kabulü ile olay gerçekleşmektedir. Kısaca, rüşvet olayında iki taraf arasında bir tür anlaşma söz konusudur.

İrtikap (zorla yiyicilik) ise kamu görevlisinin belli işleri yapmak amacıyla karşındakini tek taraflı olarak rüşvet ödemeye zorlamasıdır (Aktan, 2001: 56). Bu bağlamda irtikapı rüşvetten ayıran özellik, irtikapın tek taraflı bir eylem olmasıdır.

Zimmet, kamu görevlilerinin kamusal bir kaynağı yasalara aykırı olarak kişisel amaçları için harcamaları ya da kullanmalarıdır (Aktan 2001: 57). Zimmette de ise irtikapta olduğu gibi kamu görevlisini tek taraflı eylemi söz konusudur (Andvig vd., 2001: 8).

Bilgi sızdırma, kamuoyuna açıklanmamış bilgilerin bu bilgilere sahip olanlar tarafından parasal ya da parasal olmayan çıkarlar için sızdırılmasıdır. Devalüasyon kararının ya da kamu mal ve hizmetlerinde öngörülen fiyat ayarlamalarının önceden sızdırılması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Adam kayırmacılık ise, bazı kişilerin haksız yere korunması ya da kayırılmasını ifade etmektedir. Adam kayırmacılık türlerinden olan *nepotizm*, kişilerin beceri, kabiliyet, başarı vb. faktörler dikkate alınmaksızın sadece politikacı, bürokrat ve diğer kamu görevlileri ile olan akrabalık ilişkileri esas alınarak bir devlet görevinde istihdam edilmeleri ya da söz konusu kamu görevinde ayrıcalıklı muamele görmeleridir. Bir diğer adam kayırmacılık türü olan *kronizm* ise kamu görevlilerinin istihdamında yeterlilik ve eşitlik ilkeleri yerine eş-dost ilişkilerinin esas alınmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda nepotizmde akraba, kronizmde ise eş-dost kayırmacılığı söz konusudur (Aktan, 2001: 57).

Yukarıda sayılanlar genel olarak en sık rastlanan yolsuzluk türleridir. Bunlar dışında rastlanan yolsuzluk türlerinden *suvasyon* (Gönül Yapma), siyasal partilerin seçim öncesinde kendilerine destek sağlayan kişi ve kuruluşlarla, seçim çalışmalarına bizzat katılan partizanlara, iktidara geldikten sonra çeşitli şekillerde özel menfaat sağlamaları anlamına gelmektedir. *Örtbas* ise kamu görevlilerinin siyasal ahlaka uygun olmayan davranış ve uygulamaları bildikleri halde bunların açığa çıkmasını engellemeye çalışmalarıdır.

3. Yolsuzlukların Ölçülmesi

Yolsuzluklar yasadışı ya da gayri ahlaki bir nitelik taşıdıkları için doğrudan ölçülmesi mümkün olmayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte çeşitli saha araştırmaları yoluyla ülkelerdeki yolsuzluk düzeyleri ile ilgili olarak bilgi edinilebilmektedir. Söz konusu araştırmalar yerel ya da uluslararası düzeyde yapılabilmektedir. Birden fazla ülkeyi kapsayan saha araştırmalarının maliyetlerinin yüksek olması, söz konusu çalışmaların yeterli araştırma fonlarına sahip olan çeşitli kurum, kuruluş ve vakıflarca kar amaçlı ya da kar amacı dışında, yolsuzluklarla mücadele amacıyla yapılmasına yol açmaktadır. Bu saha araştırmalarında uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlar endekslere dönüştürülerek yatırımcıların ve araştırmacıların kullanımına sunulmaktadır. Söz konusu endeksler genellikle ülkelerdeki kişi, kurum ve kuruluşların yolsuzluk algılamalarının ölçülmesini sağlamaktadırlar (Tanzi, 1998: 3). Yolsuzluk algılamaları, kişi ve kurumların yolsuzluk eylemlerinde yer alıp almadıklarını araştırmayı amaçladığı gibi, kendilerinin girişmedikleri ancak günlük yaşantılarında çeşitli yollarla algıladıkları ya da karşılaştıkları yolsuzlukları da kapsamaktadır (Başar, 2004: 69).

Çok ülkeli saha araştırmalarından elde edilen ve uygulamalı çalışmalarda yoğun olarak başvuru endekslerden birisi olan Yolsuzluk Algılama Endeksi (Corruption Perception Index, CPI) Merkezi Berlin'de bulunan, bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Uluslararası Saydamlık Örgütü tarafından hazırlanmakta ve yıllık olarak yayımlanmaktadır. CPI, uluslararası kuruluşların hazırladığı yolsuzluk endeksleri içinde önemli bir yer tutmakta ve güvenilir bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Yolsuzlukların boyutlarını ortaya koymak amacıyla her yıl değişen sayıda kuruluş tarafından ülkelerde anketler yapılmakta, her ülke için an az dört anket uygulanmaktadır. Bu bağlamda CPI, anketlerin anketi olarak adlandırılmaktadır (Andvig vd., 2001: 27). Uygulanan anketler sonucunda hesaplanan endekste 0 ile 10 arasında değişen değerler yer almakta ve 0 en yaygın yolsuzluğa karşılık gelirken, 10 skoru ise yolsuzluktan arınımlığı ifade etmektedir.

Uygulamalı çalışmalarda sık olarak rastlanan yolsuzluk endekslerinden bir diğeri de International Country Risk Guide Yolsuzluk Endeksi (ICRG) dir. ICRG yolsuzluk endeksi, Politic Risk Services (PRS) adlı özel bir kuruluşun hazırladığı ve ticari amaçla satışa sunduğu bir endekstir. Çok sayıda ülkede yapılan saha araştırmalarının sonucunda hesaplanan yolsuzluk endeksi, 0-6 arası skorlardan oluşmaktadır. Ülkelerin aldığı skorun 0'a yaklaşması yolsuzlukların artmasını, 6'ya yaklaşması ise yolsuzlukların azalmasını ifade etmektedir.

Bir diğer yolsuzluk endeksi olan Kaufmann, Kraay, Zoido Lobaton yolsuzluk endeksi (KKZ), Kaufmann, Kraay ve Zoido Lobaton (1999a,b ve 2002) ve Kaufmann,

Kraay ve Mastruzzi (2003) tarafından yapılan ve Dünya Bankası tarafından desteklenen çalışmalarda hesaplanan çeşitli endekslerden birisidir. CPI ve ICRG endekslerinde olduğu gibi KKZ yolsuzluk endeksinde de çok sayıdaki kuruluşun elde edilen anket sonuçları kullanılmaktadır. KKZ yolsuzluk endeksinde hesaplanan skorlar -2.5 ile +2.5 değerleri arasında değişmekte olup, değerlerin yükselmesi yolsuzlukların azalmasını ifade etmektedir.

Çeşitli yolsuzluk endekslerinde ilk ve son 5 sırayı paylaşan ülkeler ile, Türkiye'nin sıralamalardaki yeri tablo 1'de gösterilmiştir.

TABLO 1: Çeşitli Ülkelerin Yolsuzluk Skorları

CPI Endeksi			ICRG Endeksi			KKZ Endeksi		
Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor
1	Finlandiya	9.7	1	Finlandiya	6.0	1	Finlandiya	+2.39
2	İzlanda	9.6	2	İsveç	5.5	2	Singapur	+2.30
3	Y. Zelanda	9.5	3	Y. Zelanda	5.5	3	Y. Zelanda	+2.28
4	Danimarka	9.5	4	Danimarka	5.5	4	Danimarka	+2.26
5	Singapur	9.4	5	Norveç	5.0	5	İsveç	+2.25
60	Türkiye	3.1	71	Türkiye	2.0	110	Türkiye	-0.38
129	Myanmar	1.6	136	Endonezya	1.0	191	Myanmar	-1.37
130	Paraguay	1.6	137	Haiti	1.0	192	Kongo D.C.	-1.42
131	Haiti	1.5	139	Gabon	1.0	193	Irak	-1.43
132	Nijerya	1.4	139	Kongo D.C.	1.0	194	Haiti	-1.70
133	Bangladeş	1.3	140	Bangladeş	1.0	195	E. Gine	-1.89

Kaynak: Transparency International, Global Corruption Report (2003), Political Risk Service (2003), Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2003).

Tablo 1'e göre yolsuzluklara en az rastlanan ülkelerin, İskandinav ülkeleri oldukları söylenebilir. Türkiye ise, yolsuzluktan arınmışlık olarak, CPI endeksine göre 133 ülke içinde 60., ICRG endeksine göre 140 ülke içinde 71. ve KKZ endeksine göre de 195 ülke içinde 110. sırada yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin yolsuzluk skorlarının diğer ülkelere göre oldukça kötü olduğu söylenebilir.

4. Yolsuzlukların İktisadi Etkileri

Gelişmiş-gelişmemiş hemen hemen tüm ülkelerde görülen yolsuzlukların etkileri ile ilgili olarak önemli tartışmalar yaşanmıştır. İktisadi anlamdaki tartışmaların öncelikle yolsuzlukların ekonomiye olumlu katkıda bulunup bulunmadığı konusunda yoğunlaştığı görülmektedir.

Yolsuzlukların ekonomiye olumlu katkıda bulunabileceği yolundaki görüşlerin temelinde, yolsuzlukların yatırımları engelleyen ve büyüme ile ilgili ekonomik kararlarla çatışan kamusal katılımları ortadan kaldırarak etkinlik artırıcı bir fonksiyona sahip olması ve bu yolla iktisadi faaliyetler için yararlı bir işlev görmesi yatmaktadır (Bardhan, 1997: 1322).

Bu fikrin öncülerinden Huntington'a göre (1968: 386) *bir toplumun iktisadi büyümesi bağlamında katı, aşırı merkezîyetçi ve dürüst olmayan bürokrasiden daha kötü olan tek şey, katı, aşırı merkezîyetçi ve dürüst bir bürokrasidir*. Morgan da (1964: 414), yolsuzlukların ekonomide arzu edilen bir öge olmasının ötesinde, mevcut ekonomik işleyişin devamı için de gerekli ve zorunlu bir mekanizma olduğunu ileri sürmektedir.

Benzer şekilde Leff (1964: 11), Leys (1965: 222) ve Nye (1967: 421), kamu yönetiminde alınan yanlış kararlar yolsuzluklarla telafi edilebileceğini iddia atmektendirler. Bu nedenle yolsuzluklar bir anlamda *bürokratik mekanizmanın yağlı işlevi* görmekte ve iktisadi sistemin işleyişi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Yine Leff (1964: 11) sınırlı kamu tahsisleri için ödenen rüşvetin, söz konusu rüşveti ödeyenler için bir ek maliyet ögesi olduğunu; bu ek maliyetin rüşvet ödeyenleri daha verimli olarak çalışmaya iteceğini ve sonuçta ekonomide verimli olarak çalışan iktisadi ünitelerin yaşamlarına devam edebileceklerini ileri sürmektedir. Benzer düşünceleri ileri süren Beck ve Maher (1986: 1-5) ile Lien (1986: 337-41), rekabette en etkin olanların en yüksek rüşvet teklif edenler olduğunu gösteren modeller geliştirmişlerdir. Bu modellerde rüşvetin, kamu projelerini en etkin firmalara tahsis ederek etkinliği artırdığı ileri sürülmektedir.

Bayley ise (1966: 728) rüşvet alan kişinin marjinal tüketim eğiliminin rüşvet veren kişiye göre düşük, yatırım eğiliminin ise yüksek olduğu durumda yolsuzlukların yatırımları artırabileceğini ileri sürmektedir.

Acemoglu ve Verdier (1998: 1382), ülkelerdeki yolsuzlukla mücadelenin temel olarak ücret artışıyla sağlanabileceğini; bu durumda da yolsuzluklarla mücadelenin maliyetinin özellikle AGÜ'ler için yüksek olacağını ileri sürmektedirler. Bu nedenle belli bir yolsuzluk düzeyine izin verilmesi AGÜ'deki iktisadi faaliyetler açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Ancak yolsuzlukların ekonomiye olumlu katkıda bulunabileceğine görüşlerin çoğunluğu, konu ile ilgili veri ve ölçümlerin yetersiz olduğu dönemlere rastlamaktadır. Nitekim uygulamalı çalışmaların çeşitli veri ve göstergelerin sağlandığı 1990'lı yıllarda başladığı görülmektedir. Yine Uzak Doğu ülkelerinin yolsuzluklarla birlikte büyüyebildiği ve yolsuzlukları kalkınmalarında olumlu etkide bulunduğu yolundaki görüşler de 1990'lı yıllarda söz konusu ülkelerde görülen şiddetli finansal krizlerden sonra değişmeye başlamıştır. 1995 yılı sonrasında çeşitli yolsuzluk endeksleri kullanılarak yapılan uygulamalı çalışmalarda, yolsuzlukların yatırımları ve büyümeyi azalttığı (Mauro, 1995 ve 1997; Rahman vd., 2000; Habib ve Zurawicki, 2001; Del Monte ve Papagni, 2001; Gyimah-Brempong, 2002), Ülkelere giren yabancı sermayeyi ve doğrudan yabancı yatırımları azalttığı (Lambdsorff, 1998 ve 1999; Wei, 1999, Abed ve Davoodi, 2000; Habib ve Zurawicki, 2001; Başar, 2004), gelir dağılımını bozduğu (Gupta vd., 1998; Gyimah-Brempong 2002), enflasyonu artırdığı (Al-Marhubi, 2000; Abed ve Davoodi, 2000) ve para politikalarının etkinliğini azalttığı (Pagano, 2002; Huang ve Wei, 2003) yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

5. Yolsuzlukların Bütçe Açıkları Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Yolsuzluğun ülkelerdeki bütçe açıklarını artırabilmesi için öncelikle kamu gelirlerini azaltması ve/veya kamu harcamalarını artırması beklenir.

Yolsuzlukların kamu gelirlerini azaltmasının çeşitli mekanizmalara bağlı olduğu söylenebilir. Öncelikle yolsuzluk, vergi idaresi ve gümrükler gibi kurumlar üzerinde yaptıkları olumsuz etkiler sonucunda, vergi ve diğer kamu gelirlerinde azalmalar ortaya çıkabilir. Nitekim çeşitli uygulamalı çalışmalarda, yolsuzlukların yüksek olduğu ülkelerde diğer faktörler sabitken yolsuzluklardaki artışların Vergi Gelirleri/GSYİH oranını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Tanzi ve Davoodi, 1997; Ghura, 1998; Johnson, Kaufmann ve Zoido-Lobaton, 1999; Friedman, Johnson, Kaufmann ve Zoido-Lobaton, 2000).

İkinci olarak yolsuzluklar büyümeyi olumsuz yönde etkileyerek (Mauro, 1995 ve 1997; Rahman, vd., 2000; Habib ve Zurawicki, 2001; Del Monte ve Papagni, 2001; Gyimah-Brempong, 2002), ulusal gelirdeki azalmaya paralel olarak gelire bağlı kamu gelirlerinin azalmasına yol açabilir.

Son olarak yolsuzluklar, kayıtdışı ekonomiyi artırarak ya da özendirerek (Schneider ve Enste, 2000; Johnson vd., 1998, 2000; Friedman vd., 2000) kamunun elde edeceği gelirleri azaltabilirler.

Yolsuzlukların bütçe açıklarını artırmasının diğer bir yolu da kamu harcamaları üzerindeki etkilerinde yatmaktadır. Nitekim Tanzi ve Davoodi'nin (1997: 25-26) bu konudaki bulguları dikkat çekicidir. Çalışmada yolsuzlukların kamu yatırımlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna ilave olarak yolsuzluklar, kamu harcamalarını eğitim ve sağlık gibi verimli alanlardan, rant fırsatları doğuracak alanlara kaydırabilmektedir. Benzer sonuçlar yolsuzlukların daha fazla olduğu ülkelerde altyapı yatırımlarının kalitesinin düşük olduğunu ileri süren Everhart ve Sumlinski (2001) tarafından da elde edilmiştir. Kamu harcamaları veri iken, kamu gelirlerindeki azalmaların ise bütçe açıklarına neden olması beklenir.

6. Yolsuzlukların Bütçe Açıkları Üzerindeki Muhtemel Etkilerinin Sınanması

Yolsuzluk verileri zaman serisi yapma imkanı verecek kadar uzun bir dönemi kapsamamaktadır. Yine yolsuzluk skorlarının zaman içinde çok fazla değişim göstermemesi nedeniyle panel regresyon analizinin de tercih edilmediği; yolsuzlukların çeşitli makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalarda genel olarak kesit verilerle çok ülkeli EKK tahminleri yapıldığı görülmektedir.

Uygulamada da tüm değişkenler için veri sağlanabilen az gelişmiş ve gelişmekte olan 40 ülke ele alınmakta ve kesit veriler kullanılarak EKK tahmini yapılmaktadır. Dünya Bankası gelir sınıflandırmasına göre söz konusu ülkelerden 13'ü düşük gelirli, 18'i alt-orta gelirli ve 9'u da üst-orta gelirli ülkelerdir.

Bağımlı değişken olan bütçe açıkları (*ba*), Bütçe Harcamaları-Bütçe Gelirleri/GSYİH oranının 1996-2002 değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Yolsuzlukların bütçe açıkları üzerindeki etkisinin araştırılmasında iki farklı yolsuzluk endeksi kullanılmıştır. *ylsz_{cpi}* değişkeni, Uluslararası Saydamlık Örgütü tarafından hazırlanan CPI endeksinin 1995-2001 dönemi ortalamasını göstermektedir. Söz konusu endeks değerleri 0-10 arasında değişmekte; değerin yüksek olması yolsuzlukların azalmasını ifade etmektedir. Bu nedenle tahmin sonuçlarında *ylsz_{cpi}* değişkeninin *ba* değişkenini negatif olarak etkilemesi, yolsuzluklardaki azalmanın bütçe açıklarını azaltmasını ifade etmektedir. Söz konusu veriler Transparency International'dan alınmıştır.

Diğer yolsuzluk göstergesi olan $ylsz_{kkz}$ değişkeni ise KKZ yolsuzluk endeksinin 1996-2002 ortalamasını ifade etmektedir. Söz konusu endeks eğerleri -2.5 ile +2.5 arasında değişmekte olup, skorun yüksek olması yolsuzluklardaki azalmayı ifade etmektedir. Bu nedenle $ylsz_{kkz}$ değişkeninin de *ba* değişkenini negatif olarak etkilemesi, yolsuzluklardaki azalmanın bütçe açıklarını azalttığını ifade etmektedir. KKZ yolsuzluk endeksi, Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi'den (2003) alınmıştır.

Ülkelerin gelir düzeyleri (y) kişi başına GSYİH'ları ile gösterilmektedir. Yüzölçümü daha büyük olan ülkelerin daha fazla altyapı harcamaları yapacakları varsayımı ile ülke yüzölçümlerini (km^2) ifade eden *alan* değişkeni modele ilave edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenler ise *rfo* (reel faiz oranları, %), *dta* (İthalat-İhracat/GSYİH), *borç* (Toplam Borç Stoku/GSMH), *enf* (Enflasyon, GSYİH Deflatöründeki % Değişim), *nuf* (nüfus, milyon) dır.

Yukarıda sıralanan tüm bağımsız değişkenlerin 1996-2002 değerlerinin ortalamaları kullanılmış ve veriler World Bank WDI 2001 ve 2003 CD-ROM'dan elde edilmiştir.

7. Sonuçlar

Tablo 2' den görüleceği gibi yolsuzlukların, ele alınan ülkelerdeki bütçe açıklarını olumsuz olarak etkilediğine dair istatistik olarak anlamlı herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır. Aynı şekilde ülkelerin kişi başına gelir düzeyleri (y) ile de bütçe açıkları arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.

Bununla birlikte dış ticaret açıklarının (*dta*) ve ülkelerin yüzölçümlerindeki artışların (*alan*) bütçe açıklarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık, ülke nüfuslarındaki (*lognuf*), borç stoklarındaki (*borç*), karşı karşıya oldukları reel faiz oranlarındaki (*rfo*) ve enflasyondaki (*enf*) artışlar bütçe açıklarını azaltmaktadır.

Tablo 2: EKK Tahmin Sonuçları. Bağımlı Değişken: Bütçe Açıkları, (Bütçe Giderleri-Bütçe Gelirleri/GSYİH, 1996-2002)

	(1)	(2)	(3)
<i>logy</i>	-0.09 (-0.03)	-0.15 (-0.41)	-0.03 (-0.08)
<i>dta</i>	0.13*** (3.88)	0.13*** (3.78)	0.13*** (3.90)
<i>lognuf</i>	-0.92*** (-3.15)	-0.96*** (-3.10)	-0.92*** (-2.97)
<i>borç</i>	-0.10*** (-2.74)	-0.10*** (-2.64)	-0.10*** (-2.63)
<i>rfo</i>	-0.08*** (-4.24)	-0.08*** (-4.49)	-0.08*** (-3.93)
<i>enf</i>	-0.03*** (-4.60)	-0.03*** (-4.45)	-0.03*** (-4.38)
<i>logalan</i>	0.48** (2.12)	0.53** (2.27)	0.48** (0.28)
<i>sabit</i>	-2.38 (-0.97)	-1.63 (-0.61)	-2.32 (-0.91)
<i>ylsz_{KKZ}</i>		0.35 (0.75)	
<i>ylsz_{CPI}</i>			0.02 (0.10)
<i>Düz. R²</i>	0.50	0.50	0.49
<i>F</i>	6.68	5.91	5.66
<i>prob.</i>	0.000059	0.000115	0.000163
<i>gözlem</i>	40	40	40

Parantez içindeki değerler White-Heteroscedasticity Testi ile uyumlu t değerlerini göstermektedir. (***) ve (**), sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Ek: Ele Alman Ülkeler Listesi

Düşük Gelirli Ülkeler: Bangladeş, Bostwana, Cote d'Ivoire, Hindistan, Kamerun, Kenya, Moldova, Nijerya, Pakistan, Senegal, Uganda, Vietnam, Zimbabwe.

Alt-Orta Gelirli Ülkeler: Beyaz Rusya, Bolivya, Brezilya, Ekvador, El Salvador, Endonezya, Fas, Filipinler, Güney Afrika, Jamaika, Kolombiya, Peru, Romanya, Rusya, Tayland, Tunus, Türkiye, Ürdün.

Üst-Orta Gelirli Ülkeler: Arjantin, Estonya, Kosta Rika, Letonya, Macaristan, Malezya, Meksika, Polonya, Uruguay.

Kaynaklar

- Abed, G. T., Davoodi, H. R. (2000) "Corruption, Structural Reforms, and Economic Performance in the Transition Economies", **IMF Working Paper**, WP/00/132.
- Acemoglu, D., Verdier, T. (1998) "Property Rights, Corruption and the Allocation of Talent: A General Equilibrium Approach", **The Economic Journal**, 108.
- Ackerman, S. R. (1999) *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Adaman, F., Çarkoğlu, A., Şenatalar, B. (2001) *Hanehalkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı-TESEV- Yayınları, No. 24.
- Ahlin, C. R. (2001) "Corruption: Political Determinants and Macroeconomic Effects", **Vanderbilt University Working Papers**, No: 01-W26.
- Aktan, C. C. (2001) *Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma, Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Yayınları, Ankara.
- Al-Marhubi, F. A. (2000) "Corruption and Inflation", **Economics Letters**, 66.
- Andvig, J. C., Fjelstad, O-H, Amundsen, I., Sissener, T., Soreide, T. (2001) "Corruption: A Review of Contemporary Research", **Chr. Michelsen Institute Report**, R. 2001: 7.
- Bardhan, P. (1997) "Corruption and Development: A Review of Issues", **Journal of Economic Literature**, XXXV.
- Barreto, R. A. (2000) "Endogenous Corruption in a Neoclassical Growth Model", **European Economic Review**, 44.
- Basu, S., Li, D. D. (1996) "Corruption and Reform", **The William Davidson Institute Working Paper**, No:55.
- Başar, S. (2004) "Yolsuzlukların Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) Üzerindeki Etkileri", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 222, 66-76.
- Bayley, D. H. (1966) "The Effects of Corruption in a Developing Nation", **Western Political Quarterly**, XIX, 4.
- Beck, P. J., Maher, M. W. (1986) "A Comparison of Bribery and Bidding in Thin Markets", **Economics Letters**, 20.

- Berkman, Ü. (1988) "Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, LXIII, 34.
- Collier, M. W. (2002) "Explaining Corruption: An Institutional Choice Approach", **Crime, Law & Social Change**, 38.
- Del Monte, A., Papagni, E. (2001) "Public Expenditure, Corruption, and Economic Growth: The Case of Italy", **European Journal of Political Economy**, 17.
- Everhart, S. S., Sumlinski, M. A. (2001) "Trends in Private Investment in Developing Countries, Statistics for 1970-2000 and the Impact on Private Investment of Corruption and the Quality of Public Investment", **International Finance Corporation (IFC) Discussion Paper**, No: 44.
- Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D., Zoido-Lobaton, P. (2000) "Dodging the Grabbing Hand: The Determinants of Unofficial Activity in 69 Countries", **Journal of Public Economics**, 76.
- Ghura, D. (1998) "Tax Revenue in Sub-saharan Africa: Effects of Economic Policies and Corruption", **IMF Working Paper**, WP/98/135.
- Gupta, S., Davoodi, H. R., Alonso-Terme, R. (1998) "Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?", **IMF Working Paper**, WP/98/76.
- Gyimah-Brempong, K. (2002) "Corruption, Economic Growth, and Income Inequality in Africa", **Economics of Governance**, 3.
- Habib, M., Zurawicki, L. (2001) "Country-Level Investments and the Effect of Corruption- Some Empirical Evidence", **International Business Review**, 10, 6.
- Heidenheimer, A. J., Johnston, M., Levine, V. T. (1989) *Political Corruption: A Handbook*, Transaction Publishers, New Brunswick.
- Huang, H., Wei, S-J. (2003) "Monetary Policies for Developing Countries: The Role of Corruption", **NBER Working Paper**, No.10093.
- Huntington, S. P. (1968) *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven.
- Kaufmann, D., Kraay, A., Zoido-Lobaton, P. (1999a) "Aggregating Governance Indicators", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No. 2195, Washington D. C.
- Kaufmann, D., Kraay, A., Zoido-Lobaton, P. (1999b) "Governance Matters", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No. 2196, Washington D. C.
- Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M. (2003) "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No. 2195, Washington D. C.
- Kliveren, J. V. (1989) "The Concept of Corruption", *Heidenheimer, A. J., Johnston, V. T., Levine, U. T., 1989, Political Corruption- A Handbook*, Transaction Publishers, New Brunswick.

- Lambsdorff, J. G. (1998) "An Empirical Investigation of Bribery in International Trade", **European Journal for Development Research**, X.
- Lambsdorff, J. G. (1999) "Corruption in Empirical Research-A Review", 9th International Anti-Corruption Conference, **Durban, South Africa, 10-15 December**.
- Leff, N. H., (1964) "Economic Development through Bureaucratic Corruption", **American Behavioral Scientist**, 8: 3.
- Leys, C. (1965) "What is the Problem about Corruption?", **Journal of Modern African Studies**, 3, 2.
- Lien, D. D. (1986) "A Note on Competitive Bribery Games", **Economics Letters**, 22.
- Mauro, P. (1997) "The Effects of Corruption on Growth, Investment and Government Expenditure: A Cross Country Analysis", *Corruption and the Global Economy*, *Institute for International Economics*, K. A. Eliot eds, Washington D. C.
- Mauro, P. (1998) "Corruption and the Composition of Government Expenditure", **Journal of Public Economics**, 69.
- Morgan, T. [1964] "The Theory of Error in Centrally-Directed Economic Systems", **Quarterly Journal of Economics**, LXVIII, 3.
- Mumcu, A. (1969) *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet, Özellikle Adli Rüşvet*, AÜHF Yayını, Ankara.
- Nye, J. S. (1967) "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis", **American Political Science Review**, LXI: 2.
- Pagano, M. S. (2002) "Crises, Cronysim, and Credit", **The Financial Review**, 37.
- Politic Risk Service (2003) "International Country Risk Guide", XXIV, 3.
- Rahman, A., Kisunko, G., Kapoor, K. [2000] "Estimating the Effects of Corruption: Implications for Bangladesh", **The World Bank Research Working Paper Series**, No: 2479.
- Shleifer, A., Vishny, R. W. (1993) "Corruption", **NBER Working Paper**, No. 4372.
- Tanzi, V., Davoodi, H. (1997) "Corruption, Public Investment, and Growth", **IMF Working Paper**, WP/97/139.
- Tanzi, V. (1998) "Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures", **IMF Working Paper**, WP/98/63.
- Transparency International, Global Corruption Reports, Çeşitli Sayılar.
- Wei, S-J. (1999) "Does Corruption Relieve Foreign Investors of the Burden of Taxes and Capital Controls?", **The World Bank Research Working Paper Series**, No: 2209.
- World Development Indicators (2001, 2003) , The World Bank, Washington D. C.
- World Development Report (1997) , The World Bank, Washington D. C.